
PREUČEVANJE DELAVSKE KULTURE V ČEŠKI (PRAŠKI) ETNOGRAFIJI

MAJA GODINA, JANJA ŽAGAR

V češkoslovaški etnografiji ne moremo govoriti o enotni usmeritvi, saj je usmeritev praške etnografije samo v določenih potezah enaka usmeritvi etnografije v Brnu ali Bratislavi.

Vidnejši poudarki v raziskovanju češke oziroma praške etnografije so v zadnjih desetletjih na naslednjih temah:

1. preučevanje sodobnosti (kamor sodijo zlasti raziskave sodobnih čeških vasi po letu 1945)
2. preučevanje etničnih procesov in malih etničnih skupin
3. preučevanje delavstva oziroma delavske kulture

Vse te teme imajo (ob ostalih) tudi inštitucionalizirano formo — kot samostojni oddelki Inštituta za etnografijo in folkloristiko na Češkoslovaški akademiji znanosti v Pragi.

V pričujočem članku se bomo nekoliko podrobneje zaustavili le pri preučevanju delavske kulture. Le-ta ima v češki etnografiji tradicijo od petdesetih let dalje, ko so nastajale prve razprave o pomenu preučevanja delavstva. Tovrstne razprave so poudarjale dolgoletno tradicijo delavstva in njegov vpliv na podobo življenja celotnega češkega prebivalstva in njegovo nacionalno identiteto (že na prehodu iz 19. v 20. stoletje predstavlja industrijsko delavstvo kar polovico češkega prebivalstva). Zato je delavska kultura pojmovana danes med češkimi etnografi kot samostojna kultura.

V tem času so izšla tudi prva dela, vezana na problematiko delavstva. Tako je leta 1956 izšla monografija o rudarski vasi Žakarovcih v Gelnicah, ki jo je pripravil avtorski kolektiv bratislavskega Narodopisnega inštituta.¹ Istega leta je v okviru praškega inštituta izšlo skupno delo oziroma tematski zbornik več samostojnih študij o industrijskem območju Kladensko in o delavski folklori tega območja.² Tretje delo obravnava življenje in kulturo ljudi v rudarskem revirju Rosicko — Oslavansko.³ Do prve polovice sedemdesetih let je izšlo na problematiko delavske kulture še več samostojnih študij in člankov. Proučevanje delavske kulture je potekalo v dve smeri. Eno smer predstavlja raziskovanje delavstva posameznih industrijskih območij oziroma mestnih središč,⁴ druga smer pa je v obravnavi posameznih profesionalnih skupin — pri tem so bili najpodrobneje raziskani rudarji, tekstilni, poljedelski, steklarski delavci, opekarski, čevljarski in kovaški delavci.⁵

Leta 1973 se je začelo delo na skupni in sintetični raziskavi praških delavcev. Rezultat kolektivnega dela osmih avtorjev in številnih zunanjih sodelavcev (zgodovinarjev, sociologov, pa tudi študentov etnografije, ki so sodelovali s svojimi diplomskimi nalogami) je bila 1981. leta izišla knjiga *Stara dělnická Praha* s podnaslovom *Življenje*

in kultura praških delavcev 1848—1939. Začetna poglavja so namenjena obravnavi formiranja delavstva v povezavi z razvojem in tipologijo proizvodnje. Sledijo poglavja posameznih avtorjev: Olga Skalnikova obravnava družabno življenje v Pragi, Jaroslav Markl pesem praškega delavstva, Jiřina Svobodová in Vladimír Scheufler družino in družinsko življenje praškega delavstva, Jozef Vařeka stanovansko kulturo, Jarmila Št'astná hrano in prehranjevanje in Mirjam Moravcová oblačilno kulturo praškega delavstva. Zadnje poglavje je namenjeno prikazu načina življenja praškega delavstva v obdobju buržoazne republike.

Vzporedno z delom na tem projektu so bili objavljeni v reviji *Česky lid* tudi številni članki, ki obravnavajo posamezne sestavine načina življenja češkega delavstva.

Potem, ko je izšla prva sinteza, so se češki etnografi lotili v začetku 80. let druge, bolj obsežne sintetične obravnave delavstva — Češko delavstvo. Raziskavo naj bi izdelali med leti 1983 in 1985, vendar še vedno ni končana. Za razliko od Stare dělnické Prahe so jo zasnovali širše, vključevala naj bi namreč tudi profesionalne običaje, kulturo delavcev (v pomenu kulturne ustvarjalnosti) itd. V raziskavo bodo vključeni vsi industrijski delavci in rokodelski pomočniki z vso notranjo profesionalno in socialno razslojenostjo, še vedno pa obstajajo teoretične dileme v zvezi z definicijo delavstva kljub razpravam, ki so že bile organizirane na to temo (tudi na interdisciplinarni ravni).

Pri pripravljanju sinteze so si postavili naslednje temeljne cilje:⁶

1. raziskati zakonitosti načina življenja proletariata kot družbenega razreda
2. poiskati specifične črte v življenju profesionalnih skupin in socialnih plasti delavstva
3. odkriti vpliv regionalnih posebnosti na način življenja
4. ugotoviti razmerja med češkim in nemškim delavstvom.

Za izpolnitev danih ciljev so bile možne tri (teoretične) rešitve: prvo možnost je ponujala monografska obdelava območja s takšno profesionalno in socialno strukturo delavstva, da bi bilo moč to posplošiti za celo Češko (takšnega reprezentančnega modela ni); druga možnost je bila v kolektivnem delu po enotnem idejnem konceptu, kakršno je bilo prisotno tudi pri Stari dělnické Prahi, pri katerem pa se pojavi problem delovne sile. Tretja — izbrana — možnost je bila kombinacija tematsko oblikovane sinteze in monografskih temeljnih raziskav po metodi vzorca. Pri tem bi bili reprezentativni vzorci izbrani tako, da bi temeljna raziskava zajela vse glavne profesionalne skupine industrijskega delavstva, glavna industrijska območja in različne socialne plasti češkega delavstva.⁷

Sestavina njihovega kolektivnega dela je tudi sprotno preverjanje dela in koncepta sinteze na simpozijih oziroma seminarjih o posameznih vprašanjih in sestavinah načina življenja delavstva. Tako je bil leta 1981 organiziran seminar o delavstvu v lokalni skupnosti,⁸ leta 1986 pa seminarja o družbenem življenju delavstva⁹ in o prehrani in oblačilni kulturi delavstva.¹⁰ Referati so bili kot gradivo objavljeni v okviru publikacije, ki jo izdaja Inštitut za etnografijo in folkloristiko pod naslovom *Zpravodaj*.

glednice / politje 1988 / ljubljanske razglednice

PRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJA
UCILA * UCILA * UCILA * UCILA * UCILA

FOTO: NIVES SULI

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO
Sezona 1988/89
IGRALI BOMO

Dama s kameljami

TO MORATE VIDETI

MGL

STALINI
PO
MORI
GLOVER

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO
Sezona 1988/89
IGRALI BOMO

Dama s kameljami

TO MORATE VIDETI

*Ljubljanske razglednice
poletje 1988*

Ljubljanske razglednice / poletje 1988 / Ljubljanske

Glavnino in gonilno silo raziskovanja delavske kulture predstavljajo etnografi na Oddelku za proučevanje delavstva v okviru Inštituta za etnografijo in folkloristiko pri ČSAV. Oddelek zaposluje pet oseb, vodja oddelka pa je Mirjam Moravcová, ki je obenem tudi najstarejša in je na oddelku edini predstavnik starejše generacije etnografov, ki je še aktivno sodelovala pri prvi sintezi Stara dělnická Praha. Ker se je v sedemdesetih letih starejša generacija skoraj v celoti zamenjala z mlajšo, bo nova sinteza v glavnem plod dela mlajših etnografov, ki pri prvem projektu še niso sodelovali.

Značilnost njihovega dela je na eni strani kolektivnost, na drugi strani pa je potrebno omeniti urejenost dokumentacije, ki jo vodi Oddelek za proučevanje delavstva za svoje raziskovalno področje posebej. Pri tem vodijo štiri vrste dokumentacije:

1. fotodokumentacija, kjer so fotografije uvrščene po časovnem, krajevnem in tematskem kriteriju,
2. arhiv terenskih zapiskov in bibliografija domače literature (glede na posamezne teme in raziskave, npr. Stara dělnická Praha),
3. arhiv izpiskov iz beletristike in memoarov,
4. centralni arhiv že zaključenih (publiciranih) raziskav — tekst in delovno gradivo (izpiski, karte, sheme...).

Vsak delavec z Oddelka pokriva svoje delovno področje (arhitekturo in stanovanjsko kulturo, družino, obleko, hrano, običaje). Nekateri se ukvarjajo s proučevanjem delavcev v malih mestih, drugi z delavci v velikih mestih ali na vasi, pri čemer je prisotna tudi poklicna sestava delavstva — raziskave delavcev ene profesionalne skupine. Inštitut za etnografijo in folkloristiko izdaja publikacijo Zpravodaj (= obveščevalec, poročevalec), ki prinaša gradivo s simpozijev, pa tudi monografska dela ipd. Prav tako izdaja Inštitut tudi zbirko Národopisná knjižnice, znotraj katere je za temo delavske kulture specializirana zbirka Etnografije dělnictva. Dvanajst zvezkov omenjene zbirke, kolikor jih je do sedaj izšlo, je prineslo številne drobne študije ali gradivo na temo delavske kulture, posamezna številka pa je lahko namenjena tudi le eni samostojni študiji.

OPOMBE

¹ Banicka dedina Zakarovce. Bratislava, 1956.

² Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha, 1956.

³ Karel FOJTIK-Oldřich SIROVATKA: Řícko — Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru. Praha, 1961.

⁴ J. PATERA: Společenský život v obci Brandýsek od 90. let 19. století do konce r. 1938. CL 43/1956, s. 135—153.

O. SKALNIKOVÁ: Příspěvek ke studiu dělnického obydlí na Kladensku. Československá etnografie 2/1954, s. 219—231.

V. TUMOVA: Pražské nouzové kolonie. Národopisná knjižnice 6, Praha, 1971.

V. SCHEUFLER: Nusle. Od středověké vesnice k velkoměstskému sídlišti. CL 58/1971, s. 193—218.

A. ROBEK: Společenský a rodinný život pražských dělníků v první polovině devatenáctého století. Etnografie dělnictva 4, Praha, 1975.

O. SKALNIKOVÁ: Společenské vztahy v pražské dělnické čtvrti na rozhraní 19. a 20. století. Etnografie dělnictva 1, Praha, 1974, s. 92—160.

J. ST'ASTNÁ: Pražské dělnické potravní spolky ve druhé polovině 19. století. Etnografie dělnictva 6, Praha, 1976, s. 4—77.

- J. VAREKA: Specifické rysy způsobu bydlení pražského dělnictva od konce 19. století do 30. let 20. století. *Etnografie dělnictva* 9, Praha, 1978, s. 125—141.
- J. ST'ASTNÁ: Stravování pražského dělnictva a chudiny ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. *ČL* 64/1977, 9—22.
- M. MORAVCOVÁ: Oděv v dělnické společnosti starých Holešovic. *Etnografie dělnictva* 2, Praha, 1974, s. 32—107.
- M. MORAVCOVÁ: Vliv vánočních ošacovacích akcí na oblečení dělnických dětí v Praze v druhé polovině 19. století. *Etnografie dělnictva* 6, Praha, 1975, a. 153—260.
- in druga dela. Več o tem v článku M. Moravcove pod opombo
- ⁵ J. ST'ASTNÁ: Rodinný život textilních dělníků na Ústecko — Orlicku od konce 19. století do období 1. republiky. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1958.*
- J. ST'ASTNÁ: Změny ve způsobu života tkalců na Náchodsku v procesu industrializace. *Národopisná knižnice* 2, Praha, 1970.
- J. VAREKA: Hornická kolonie v Oseku u Duchova. *ČL* 61/1974, s. 197—204.
- V. KLEVETOVÁ: 100 let sklárny v Poděbradech. *Poděbrady, 1976.*
- M. O. RUZICKÁ: K etnografické problematice způsobu života a práce dělníků v lomech na Smíchově a Zbraslavi v 19. a 20. století. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1965.*
- J. M. PULEC: Národopisná monografie severočeské sklářské obce na bývalém česko-německém jazykovém rozmezí. *Doktor. diser. na FF UK, Praha, 1952.*
- L. ANDREJEVOVÁ: Příspěvek k vývoji obuvnictví na Skutečsku. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1977.*
- in drugega dela. Več o tem v článku M. Moravcove pod opombo 6.
- ⁶ M. MORAVCOVÁ: České dělnictvo. Projekt základního etnografického výzkumu, koncepce a ideová východiska syntézy. *ČL* 65/1978, s. 133.
- ⁷ n. d., s. 133—134.
- ⁸ *ČL* 69/1982, št. 3, s. 179—180.
- ⁹ *ČL* 74/1987, št. 3, s. 171—172.
- ¹⁰ *ČL* 74/1987, št. 2, 111—112.

Maja Godina, Janja Zagar

THE STUDY OF WORKING-CLASS CULTURE WITHIN THE FRAMEWORK OF CZECHOSLOVAKIAN ETHNOGRAPHY

One cannot speak of a unique trend in Czechoslovakian ethnography. In the last decades, the ethnography of Czechoslovakia (i. e. the Prague school) has focussed on the following themes: (1) the study of contemporary life, (2) the investigation of ethnic processes and ethnic groups, and (3) the examination of the working classes.

Research into the workers' culture has been carried on since the 1950's. The studies published so far underline the long tradition of the working classes and their impact on national identity. The majority of research work is currently realized by the ethnographers of the Department for Working-class Studies within the Institute for Ethnography and Folklore of the Czechoslovakian Academy of Sciences. This group of scholars, headed by Mirjam Moravcova, has a reputation for its team work and precise documentation.

In the early 1980's, the group undertook a synthetical study of Czechoslovakian working-class and chose for this purpose a combination of thematic synthesis and monographic research by sample method. The research is supposed to cover every major group of industrial labour, the main industrial regions and various social strata of Czechoslovakian working-class.

The Institute publishes a series called the Ethnographic Library, which includes the Ethnography of the Working-class, a specialist series on the workers' culture.